

Asia: VN/13519/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sosiaalihuoltolain ja ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan organisaatio

Lausunnonantajan organisaatio

Muu

Sosiaalihuoltolaki

1. Ovatko kotiin annettavia palveluja koskevat säännökset (19 §, 19 a § ja 19 b §) mielestänne onnistuneita? Jos eivät, miten muuttaisitte niitä?

Ei [Saamelaisen asiakkaan tarpeen mukaisia palveluja määriteltäessä on huomioitava hänen kielestään ja kulttuuristaan aiheutuvat erityistarpeet, eikä niitä tule määritellä pelkästään samoilla kriteereillä kaikille. Nämä tulee huomioida myös kotipalvelun ja kotihoidon määrittelyn kriteereissä (19§). Kotona asumista tulee tukea mahdollisimman pitkälle, jotta saamelaisen ikäihmisen yhteisölliset siteet säilyvät. Tämä tarkoittaa saamenkielisiä ja kulttuurin mukaisia kotiin annettavia palveluja. Saamelaisten ikääntyneiden kohdalla saamenkielisen ja kulttuurilähtöisen osaamisen tarve korostuu erityisesti kotiin annettavissa palveluissa. Saamelaisten ikäihmisten tarpeisiin kehitetyt kulttuuriset toimintamallit (Veahkki, Auttaja-Aslak, Kylätyöntekijä) viedään uusiin malleihin ja suosituksiin. Kotiin annettavissa palveluissa asiakkaan tarve saamenkieliseen ja kulttuurinmukaiseen palveluun on turvattava, ja niitä tulee kehittää helpommin saataviksi. Kotihoidon järjestämistä koskevissa säädöksissä on huolehdittava myös kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Erityisesti kohdassa 19 a § Tukipalvelut kohta 6) osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä edistävää tai tukevaa palvelua on huomioitava asiakkaiden kulttuurilliset taustat. Kotiin annettavissa tukipalveluissa on turvattava yhdenmukainen saatavuus pitkistä ja haastavista välimatkoista huolimatta.]

2. Kotihoitoa ehdotetaan järjestettäväksi vuorokaudenajasta riippumatta (19 §:n 3 mom.). Onko tämä mielestänne kannatettava ratkaisu?

Ei [Kotona asumista on kotihoidon järjestämisellä tuettava mahdollisimman pitkälle, mutta sen järjestäminen vuorokaudenajasta riippumatta lienee mahdotonta saamelaisalueella, jossa kotihoitoa

tarvitsevia on eripuolilla vähän, jolloin siirtymät asiakkaiden välillä tulisivat pitkiksi. Ratkaisu on kannatettava, mutta mahdoton toteuttaa. Välimatkojen, sääolojen ja resurssien vuoksi kotihoidon toteuttaminen vuorokaudenajasta riippumatta on mahdoton toteuttaa saamelaisalueella. Tällä hetkellä esimerkiksi Utsjoen kunnassa kotihoitoa saa päivittäin seitsemänä päivänä viikossa. Inarin kunnassa ympärivuorokautista hoitoa saa ainoastaan Ivalon kylällä ja sen ympäristössä, eikä se kunnan viranomaisen mukaan tälläkään hetkellä toteudu yhdenvertaisena. Lausuntoesityksessä sivulla 32 kirjoitetaan: ”Paikallisesti yökotihoidon järjestäminen edellyttää suurta sitä tarvitsevien asiakkaiden volyymiä, joten pienillä alueilla ja pitkillä etäisyyksillä sitä ei ole ollut välttämättä mahdollista kustannustehokkaasti järjestää. Mahdollisten hyvinvointialueiden myötä järjestämismahdollisuudet paranevat.” Kustannustehokkuuden lisäksi saamelaisalueella paikallisesti järjestetyn vuorokauden ajasta riippumattoman kotihoidon haasteena on ammattitaitoisen henkilökuntaresurssin saaminen. Hyvinvointialueiden myötä vastuu palveluiden järjestämisestä siirtyy kuntia suuremmalle organisaatiolle. Esimerkiksi Lapissa se tarkoittaa koko maakunnan kattavaa hyvinvointialuetta. Keskustelut kuntien edustajien kanssa osoittavat, että tulevaisuudessa oleva vastuun siirtyminen hyvinvointialueille ei kannusta kuntia nyt tekemään muutoksia ja uudistuksia omiin työtapoihinsa.]

3. Ovatko ns. tavallista palveluasumista koskevat säännökset (21 b §) mielestänne onnistuneita? Jos eivät, miten muuttaisitte niitä?

Ei [Saamelaisilla ikäihmisillä kulttuurinmukainen elämäntapa ja yhteyden säilyttäminen omaan yhteisöön ovat merkittäviä hyvinvointia edistäviä tekijöitä. Niiden on havaintojen ja alustavien tutkimustulosten mukaan todettu myös osaltaan ylläpitävän ikäihmisen toimintakykyä merkittävällä tavalla sekä muistisairaana henkilön orientaatiota ja arjessa pärjäämistä. Esimerkiksi Norjan Karasjoella, jossa on perustettu saamelaiskulttuurin mukainen hoivapalveluyksikkö, on todettu, että muistisairailla saamelaisasiakkailla on olonsa turvallisemmaksi tutussa ympäristössä, mikä näkyy mm. levottomuuden ja käytösongelmien vähenemisenä ja hyvinvoinnin lisääntymisenä (Utviklingscenter for sykehjem og hjemmestjenester til den samiske be-folkningen (USHT)). Tähänkin asti ympärivuorokautinen hoidon tarve on tarkoittanut saamelaisille ikäihmisille muuttoa kyläkeskuksiin palveluasumispalveluiden lähelle. Palveluasumismuotojen järjestämisessä tulisi huomioida mahdollisuus valita palveluasunto tai tuetun asumisen paikka läheltä perhettä ja sukua. Tällä hetkellä saamelaisalueen kunnissa hoivapalvelut järjestetään keskitetysti kyläkeskuksissa, mikä voi tarkoittaa muuttoa kymmenien kilometrien päähän. Palveluasumisen järjestämisessä tulisi huomioida kuntien maantieteellinen laajuus, ja vaihtoehtoisesti tarjota palveluasumista muuallakin kuin suurimmissa kyläkeskuksissa.]

4. Onko tavallista palveluasumista koskeva pykälä tarpeeksi selkeästi muotoiltu? Jos ei, miten sitä voisi muuttaa?

Ei [Palveluasumista koskevassa pykälässä olisi huomioitava kautta linjan mahdollisuus saada saamenkielistä ja kulttuurinmukaista palvelua.]

5. Ovatko hoiva-asumista koskevat säännökset (21 c §) mielestänne onnistuneita? Jos eivät, miten muuttaisitte niitä?

Ei [Hoiva-asuminen tulee olemaan saamelaisalueen ympärivuorokautisen palvelun tarvisijoille yleisin asumismuoto, sillä ”päivittäin vuorokaudenajasta riippumatta jatkuvaa huolenpitoa tai vaativaa ammatillista hoitoa, joiden järjestäminen kotihoitona, omaishoitona, perhehoitona tai muulla tavalla ei ole mahdollista tai asiakkaan edun mukaista”. Asiakkaan itsemääräämisoikeutta tuettaessa on tärkeitä, että ikäihmisten neuvonnassa ja asiakasohjauksessa varmistetaan

saamenkielisen ja kulttuurinmukaisen palvelun saatavuus. Asiakkailta ja heidän omaisillaan tulee olla äidinkielellään riittävästi tietoa eri vaihtoehdoista ja niiden toteutusmahdollisuuksista. Palvelutarpeen määrittely ja toimintakyvyn arvioinnin testaukset tulee tapahtua asiakkaan äidinkielellä ja hänen kulttuuritaustansa huomioon ottaen.]

6. Löytyisikö tehostettu palveluasuminen –termin korvaajaksi jokin parempi ehdotus kuin hoiva-asuminen? Mikä?

Yleisesti ottaen kaikkien termien kohdalla tulisi miettiä niiden vastineet Suomessa puhutuille saamen kielille, jotta kun lakia sovelletaan saamelaisalueella, ei tulisi sekaannuksia saamenkielisten termien kanssa.

7. Ovatko ehdotetun hoiva-asumispykälän palvelun saantikriteerit tarkoituksenmukaisia ja tarpeeksi selkeitä? Jos eivät, miten muuttaisitte niitä?

Kyllä

8. Ovatko turvapalvelun toteuttamista koskevat säännökset (46 a §) mielestänne onnistuneita? Jos eivät, miten muuttaisitte niitä?

Ei [Turvalaitteiston toimiminen huonoilla kuuluvuusalueilla on varmistettava. Samoin tasapuolisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutuminen turvapalvelun saapumisajoissa pitkien välimatkojen päähän.]

9. Pitääkö turva-auttajan olla sote-ammattihenkilö, vai riittääkö että hän on koulutuksensa ja kokemuksen perusteella sopiva, kuten lakiesityksessä ehdotetaan (46 a §)?

Ei [Iäkkäiden saamelaisten henkilöiden palveluja järjestettäessä ja hoitomitoituksessa on turvattava saamenkielentaitoisen ja kulttuurisesti osaavan henkilöstön saatavuus. Henkilökunnan kulttuurista osaamista on vahvistettava kautta linjan. Sote-ammattilaisen toimiminen turva-auttajana olisi suositeltavaa, sillä siten turvattaisiin välittömän auttamisen mahdollisuus, eikä turva-auttajan tarvitsisi hälyttää paikalle esimerkiksi sote-henkilöä myöhemmin. Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön kielellistä ja kulttuurista osaamista tulee vahvistaa. Tämä tarkoittaa mm. kykyä kohdata eri kulttuuripiiristä tulevia asiakkaita ja toimia kunnioittavasti kulttuurisesti monimuotoisessa työympäristössä. Samanlaisten palvelujen tarjoaminen kaikille ei vastaa yhdenvertaisuuden toteutumista, kun asiakkaiden tarpeet ovat erilaiset. Sen vuoksi palveluiden laatu ja vaikuttavuus voivat edellyttää asiakkaan erityistarpeiden tunnistamista ja niiden mukaista positiivista erityiskohtelua. Asiakastyön kielelliset ja kulttuuriset ongelmat jäävät tällä hetkellä liian vähälle huomiolle. Todellisuudessa hoito- ja hoivapalvelutilanteissa voi syntyä monia potilas- ja asiakasturvallisuutta vaarantavia tilanteita, kun hoito- ja hoivahenkilöstöllä sekä asiakkaalla tai hänen omaisillaan ei ole yhteistä kieltä. Etenkin hoitoja aloitettaessa, lääkemääräyksiä annettaessa ja niiden seurannassa sekä kotiutuksen yhteydessä annettavien hoito-ohjeiden kohdalla on tärkeätä että asiakas/potilas ymmärtää annetut ohjeet, ja saa riittävästi eksaktia tietoa voidakseen noudattamaan ohjeita. Tässä mielessä kielellä voi olla myös merkittävällä tavalla hoito/palvelutapahtuman vaikuttavuuteen liittyvistä seikoista.]

10. Ovatko kotihoidon henkilöstön riittävyden turvaamista koskevat säännökset (46 b § ja 49 b §) mielestänne onnistuneita? Jos eivät, miten muuttaisitte niitä?

Ei

11. Ovatko ns. hybridiasumista koskevat säännökset (46 c §) mielestänne onnistuneita? Jos eivät, miten muuttaisitte niitä?

Ei [Valtion olisi turvattava, että kunnat pystyvät järjestämään asumisyksiköt asianmukaisella tavalla myös niillä paikkakunnilla, missä palveluntarvitsijoita on vähän ja välimatkat ovat pitkiä. Syrjäseuduille ja pitkien välimatkojen alueille vaihtoehdot on mietittävä erikseen. Huomioitavaa on miten hybridimalli toteutuisi, vaatisiko osittainen palveluasuminen siirtymistä osaksi aikaa kuntakeskuksiin palveluiden äärelle, sekä minkäläinen rooli kolmannen sektorin toimijoilla on palveluiden järjestämisessä.]

Vanhuspalvelulaki

12. Onko mielestänne pitkäaikaisen laitoshoidon lakkauttaminen sosiaalihuollon yksiköissä iäkkäiden osalta onnistunut ratkaisu (14 §, 14 a §, 15 b §)?

Ei [Ratkaisun osalta tulee miettiä, miten järjestely tullaan käytännössä toteuttamaan. Palveluiden tuominen asiakkaiden kotiin voi olla esim. pitkien välimatkojen vuoksi mahdotonta, siirtyvätkö palvelua tarvitsevat asiakkaat laitoshuollon yksiköihin, vaikka heidän vointinsa muuten olisi hyvä. Saamelaisten asiakkaiden kohdalla on huomioitava yhdenvertaisuuden toteutuinen niin, että saamelaisten on mahdollisuus saada palvelua omien tarpeidensa mukaisesti yhdenvertaisesti muihin nähden.]

13. Onko lakiehdotuksessa esitetty palvelusuunnitelman sisällön täsmentäminen tarpeellista (16 §)?

Kyllä

14. Onko lakiehdotuksessa esitetty omatyöntekijän tehtävien täsmentäminen tarpeellista (17 §)?

Ei [Mahdollistettava kielitaitoisen henkilöstön mahdollisimman tarkoituksenmukainen käyttö työnjaollisesti ja henkilöstön kohdentamisena tarpeen mukaan. Kielitaito on luettava erityisosaamiseksi ja se on huomioitava asianmukaisesti myös palkkauksessa.]

15. Onko lääkehoidon toteuttamista koskeva säännös mielestänne onnistunut (20 §:n 1 mom.)?

Kyllä

16. Onko mielestänne kannatettavaa, että seurantayhteenvedot julkaistaisiin toimintayksikkökohtaisina (24 a §)?

Ei [”Terveiden ja hyvinvoinnin laitos voi julkaista 1 ja 2 momentin mukaisesti keräämiinsä tietoihin perustuvat seurantaraportit palvelujen järjestäjä- ja toimintayksikkökohtaisina salassapitona koskevien säännösten estämättä. Seurantaraportit eivät saa sisältää sellaista tietoa, jonka perusteella toimintayksikön asiakas on suoraan tai välillisesti tunnistettavissa.” Kun kyseessä on pieni paikkakunta, ja palvelun saajia on vähän, on erityisen tärkeä huolehtia, että raportoitavan toimintayksikön asiakkaan anonymiteetti säilyy. Saamenkielisiä palveluita saavia ja saamenkielisiä työntekijöitä on vähän, joten heidän anonymiteettiinsä on kiinnitettävä erityistä huomiota. Seuranta ja tiedonkeruu ovat tärkeä osa iäkkäiden palvelujen toteutusta. Sen lisäksi, että on tärkeä seurata palvelujen kielellistä ja kulttuurista toteutumista yhtenä laatukysymyksenä, tulee kiinnittää erityistä huomiota tietosuojaan. Tämä koskee niin palvelujen järjestäjiä kuin THL:lle säädettyä velvollisuutta kerätä tietoja, tiedontuottajien velvollisuutta antaa tietoja, tietojen julkisuutta sekä tietojen luovuttamista valvontaviranomaisille. Näitä tehtäviä toteutettaessa tulee erityisen huolellisesti

toteuttaa tietosuojamääräyksiä, jotka koskevat erityisiä henkilötietoryhmiä. EU:n tietosuoja-asetuksessa (GDPR, EU 2016/679) ja Suomen tietosuojalainsäädännössä (2018/1050) säädetään henkilötietojen käsittelyn oikeusperusteesta ja erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien tietojen käsittelystä eräissä tilanteissa. Lähtökohtaisesti henkilötietoja, jotka ovat erityisen arkaluonteisia perusoikeuksien ja -vapauksien kannalta, on suojeltava erityisen tarkasti, koska niiden käsittelyn asiayhteys voi aiheuttaa huomattavia riskejä perusoikeuksille ja -vapauksille. Tällaisia ovat muun muassa henkilötiedot, joista ilmenee rotu tai etninen alkuperä. Säädösten mukaan näitä henkilötietoja ei pidä käsitellä, muissa kuin tietosuoja-asetuksessa määritellyissä tai kansallisessa lainsäädännössä ja erityisissä tietosuojasäännöksissä määritellyissä tapauksissa. Sellaisia ovat mm. erinäisten lakisääteisten velvoitteiden noudattamista tai yleistä etua koskevan tehtävän suorittamista tai rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttämistä varten. Erityisten henkilötietoryhmien osalta yleisiä tietosuojaperiaatteita on noudatettava tarkasti. Se tarkoittaa mm. erityisiä toimenpiteitä henkilötietojen lainmukaisen, asianmukaisen ja rekisteröidyn kannalta läpinäkyvän käsittelyn turvaamiseksi luottamuksellisesti ja tietoturvallisesti. Tietoa on kerättävä vain tarpeellinen määrä henkilötietojen käsittelyyn tarkoitukseen nähden. Tietovarantoa on päivitettävä ja säilytettävä muodossa, josta rekisteröity on tunnistettavissa ainoastaan niin kauan kuin on tarpeen tietojenkäsittelyn tarkoitusten toteuttamista varten. Erityisiä henkilötietoryhmiä koskevan tiedon kerääminen, säilyttäminen ja käsittely edellyttävät tietosuojavaltuutetun toimiston mukaan huolellista vaikutusten arviointia ja tietoisia toimia. Vaikutusten arvioinnissa tulee käydä läpi ja kuvata henkilötietojen käsittelyprosessit vaiheittain, arvioida käsittelyn tarpeellisuutta, oikeasuhteisuutta ja henkilötietojen käsittelystä aiheutuvia riskejä sekä suunnitella tarvittavat toimenpiteet, joilla riskejä ennakoidaan tai ongelmiin puututaan. Tavoitteena on arvioida, onko jäljelle jäänyt riski oikeutettu ja hyväksyttävissä käsillä olevissa olosuhteissa. Vaikutusten arviointi on siten välttämätön menetelmä rekisterinpitäjää tietosuojalainsäädännön vaatimusten noudattamisessa, sen dokumentoinnissa ja osoittamisessa. Sähköisiä asiakastietoja kerääville ja käsitteleville toimijoille tulisi olla selkeästi julkilausuttu ohjeistus yllä kuvattujen riskien arviointiin ja estämiseen kohdistuvien tietojen toimenpiteiden toteuttamisesta. Tämä tarkoittaa mm. teknisten edellytysten luomista, opastusta ja valvontaa sekä muilla tavoin sen osoittamista, että rekisterinpitäjänä toimiva organisaatio ja henkilötietojen käsittelijät tiedostavat ja ovat varautuneet erityisiä henkilötietoryhmiä koskevien tietojen käsittelyyn liittyvien riskien tunnistamiseen, niiden todennäköisyyden ja vakavuuden arviointiin sekä noudattavat asianmukaisia tietoturvallisia käytäntöjä. Lisäksi on huomattava, että esim. äidinkielen luokituksen perusteella syntyneitä tiedostojen osia voidaan tietyissä tapauksissa pitää etnisiä tietoja sisältävinä rekistereinä, joiden käsittelyä koskevat erityisesti salassapitoa koskevat tietosuojavelvoitteet. Tietosuojavaltuutetun toimiston mukaan pienten väestöryhmien osalta henkilöiden välillisen tunnistettavuuden riski voi ilmetä kolmen taustatiedon esiintyessä samanaikaisesti, vaikka suorat henkilötunnisteet olisi poistettu. Tällaisten tietojen säilytyksessä ja käytössä on noudatettava erityisiä tietoturvakäytäntöjä. Esimerkiksi normaalisti käytetyt ja hyväksytyt pseudonymisointi- ja anonymisointikäytännöt eivät aina ole riittäviä pieniin väestö- ja kansanryhmiin kuuluvien henkilöiden tietosuojan turvaamiseksi. Pelkästään nimien ja muiden yksilöintitietojen poistaminen ei siis aina tarkoita, että henkilörekisterin tiedot muuttuisivat anonyymeiksi. Tähän liittyviin riskeihin tulisi kiinnittää erityistä huomiota asiakasasiakirja-aineistoja ja niistä koostuvia tietovarantoja luotaessa sekä niitä käytettäessä.]

Koko lakipakettia koskevat kysymykset

17. Mitä haasteita näette säännösten toimeenpanossa? Onko lakiesityksellä riskejä?

Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten ikäihmisten palvelujen saatavuudessa ja laadussa on monia ongelmia, kuten viimeaikaiset tutkimukset ja selvitykset ovat osoittaneet (Heikkilä et al 2013 ja 2019,

Saamebarometri 2016, Lehtola ja Ruotsala-Kangasniemi 2017). Sosiaali- ja terveydenhuollossa vain yksittäisiä saamenkielentaitoisia ammattihenkilöitä, joten omakielisen palvelun saaminen erityisesti inarin- tai koltansaameksi on heikkoa (Saamebarometri 2016).

Tällä hetkellä saamelaisilla ikääntyneillä on vain vähäisessä määrin mahdollisuus käyttää omaa äidinkieltään kotiin annettavissa palveluissa, hoito- ja hoivapalveluissa, palvelutaloissa, asumispalveluyksiköissä tai muun hoitohenkilökunnan kanssa. Muistisairaiden saamelaisten määrän lisääntymisen myötä korostuvat kysymykset iäkkään ihmisen oikeudellisesta asemasta ja yhdenvertaisuudesta sekä itsemääräämisoikeudesta. Muistisairauksien diagnostiikassa tulisi käyttää menetelmiä, jotka ovat äidinkielisiä ja sisällöllisesti huomioivat tutkittavan henkilön kulttuurin ja yhteiskunnallisen aseman. Nykyisissä testeissä käytettävät ilmaisut ja kontekstit voivat olla vieraita saamelaisille ikäihmisille, mikä voi heikentää tai vääristää testin tulosta. Diagnostiikka voi myös jäädä puutteelliseksi, jolloin potilaalla ei ole mahdollisuuksia saada tarvitsemiaan muistisairauksien hoitoja.

Asiakkaan itsemääräämisoikeutta tuettaessa on tärkeitä, että ikäihmisten neuvonnassa ja asiakasohjauksessa varmistetaan saamenkielisen ja kulttuurinmukaisen palvelun saatavuus. Asiakkailta ja heidän omaisiltaan tulee olla äidinkielellään riittävästi tietoa eri vaihtoehdoista ja niiden toteutusmahdollisuuksista. Palvelutarpeen määrittely ja toimintakyvyn arvioinnin testaukset tulee tapahtua asiakkaan äidinkielellä ja hänen kulttuuritaustansa huomioon ottaen.

Kotona asumista tulee tukea mahdollisimman pitkälle, jotta saamelaisen ikäihmisen yhteisölliset siteet säilyvät. Tämä tarkoittaa saamenkielisiä ja kulttuurin mukaisia kotiin annettavia palveluja. Saamelaisten ikääntyneiden kohdalla saamenkielisen ja kulttuurilähtöisen osaamisen tarve korostuu erityisesti kotiin annettavissa palveluissa. Saamelaisten ikäihmisten tarpeisiin kehitetyt kulttuuriset toimintamallit (Veahkki, Auttaja-Aslak, Kylätyöntekijä) viedään uusiin malleihin ja suosituksiin.

18. Millaista tukea toivotte toimeenpanoon?

Ennakoiden tulevaa jo lakimuutosvaiheessa olisi syytä kiinnittää huomiota saamelaisten kotiseutualueen kuntien ja palvelunjärjestäjien erityiseen asemaan pitkien välimatkojen ja saamenkielisen työresurssin vuoksi. Saamelaisten kotiseutualueen palvelujärjestäjille tulee rahallisesti turvata mahdollisuus, jotta lakimuutoksessa esitetyt palvelut voidaan yhdenvertaisesti tarjota myös saamelaisten kotiseutualueella, missä pitkät välimatkat ja esimerkiksi sääolot talvella aiheuttavat omat haasteensa esimerkiksi kotihoidon järjestämiselle.

Aiemmin lausutun mukaisesti saamenkielisissä ja kulttuurinmukaisissa sosiaali- ja terveystalouksissa on suurena haasteena osaavan ja ammattitaitoisen työvoiman saaminen. Toimeenpanovaiheessa tulee huomioida ko. työvoiman vähäisyys ja huolehtia lisäkoulutuksesta jo työsuhteessa oleville työntekijöille sekä kieli- ja kulttuurikoulutuksesta tuleville työntekijöille. Esimerkiksi OKM:n raportissa Saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutuksen nykytilanne ja kehittämistarpeet: Selvitys saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmälle, on esitetty kehittämisohjelma sote-alan ammattilaisten koulutukselle.

19. Mitä muuta haluaisitte lausua esityksestä?

Saamelaisten sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämistoiminta tulisi tapahtua saamelaisen yhteiskunnan kielen ja kulttuurin edellyttämistä lähtökohdista, jotta prosessissa tunnistettaisiin

saamelaisväestön tarpeet ja niihin kohdistuvat toimet. Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen tarvittavista toimenpiteistä tulee neuvotella Saamelaiskäräjien kanssa.

Saamelaisilla on perustuslain (17.3§) mukainen oikeus alkuperäiskansana kielensä ja kulttuurinsa ylläpitämiseen sekä saamen kielilain (1086/2003) mukaan oikeus omakielisiin palveluihin saamelaisten kotiseutualueella. Terveystieteiden lakia (1326/2010, 6.3 §) sisältää viittauksen saamen kielilakiin. Laissa sosiaalihuollosta (1341/2014, 4 §) todetaan, että sosiaalihuollon toimenpiteitä ja palveluja järjestettäessä on huomioitava asiakkaan kielellinen ja kulttuurinen tausta. Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000/812, 4 §) sekä laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (1326/2010, 6.3 §) todetaan, että palveluja toteutettaessa on otettava huomioon asiakkaan äidinkieli ja kulttuuritausta.

Suomi on allekirjoittanut ja sitoutunut noudattamaan useita kansainvälisiä sopimuksia, jotka turvaavat saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksia, kielellisiä oikeuksia ja ihmisoikeuksia, kuten YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (KP-sopimus), YK:n kaikkinaisen rotusyrjinnän vastainen yleissopimus (CERD), Yhdistyneiden kansakuntien taloudellisia, sivistyksellisiä ja sosiaalisia oikeuksia koskeva yleissopimus (TSS), Euroopan neuvoston kieliperuskirja, Euroopan neuvoston kansallisia vähemmistöjä koskeva puiteyleissopimus ja ILO 169. YK:n alkuperäis-kansajulistuksen 21. artiklan mukaisesti sopimusvaltiot toteuttavat tehokkaat toimet ja tarvittaessa erityistoimet, joilla varmistetaan alkuperäiskansojen taloudellisten ja sosiaalisten olojen jatkuva parantaminen. Erityistä huomiota on kiinnitettävä alkuperäiskansoihin kuuluvien vanhusten, naisten, nuorten, lasten ja vammaisten henkilöiden oikeuksiin ja erityistarpeisiin

Sopimusten toteutumisen seurantaraporttien mukaan saamelaisten ikäihmisten palveluissa ja asemassa on edelleen vakavia puutteita (CM/RESCMN(2017)1, CM/RECCHL(2018)5), vaikka joitakin positiivisia kehitysaskelia on tapahtunut viime vuosikymmeninä saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten ikäihmisten palvelujen kehittämiseksi.

Tällä hetkellä saamelaisten kielellisiä ja kulttuurisia tarpeita ei huomioida riittävästi iäkkäitä ihmisiä koskevassa lainsäädännössä, strategisella ohjelmatasolla, palvelusuosituksissa ja niiden toteutuksessa. Lausunolla luonnoksista hallituksen esityksiksi eduskunnalle laiksi sosiaalihuoltolain ja ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystieteiden palveluista annetun lain sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta ei ollut mitään mainintaa kielellisistä ja kulttuurisista oikeuksista sekä erityistarpeista, puhumattakaan saamelaisten alkuperäiskansan asemasta. Saamelaiskäräjät pitää tätä seikkaa valitettavana puutteena, ja esittää, että käynnissä olevissa lainsäädännön, ohjelmien ja suositusten uudistusten yhteydessä nämä seikat korjataan systemaattisesti. Laissa ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystieteiden palveluista (980/2012, vanhuspalvelulaki), todetaan kyllä tarve ottaa huomioon asiakkaan äidinkieli ja kulttuuri. Lakiuudistuksissa tulisi kuitenkin todeta eksplisiittisemmin myös saamelaisten perustuslaillinen erityisasemaa alkuperäiskansana sekä viittaukset saamen kielilakiin.

Jotta voidaan varmistaa kielellisten oikeuksien sekä saamelaisten yhdenvertaisten palveluiden toteutuminen, Saamelaiskäräjät voi tarvittaessa pyytää saamelaiskäräjälain 9 § mukaisia neuvotteluja lakiuudistamisprosessissa.

Pirttijärvi Ida

Saamelaiskäräjät - Lausunnon hyväksynyt Saamelaiskäräjien puheenjohtaja
Tuomas Aslak Juuso 27.8.2021, lausunnon kirjasi Posken ma. suunnittelijan
sijainen Ida Pirttijärvi